

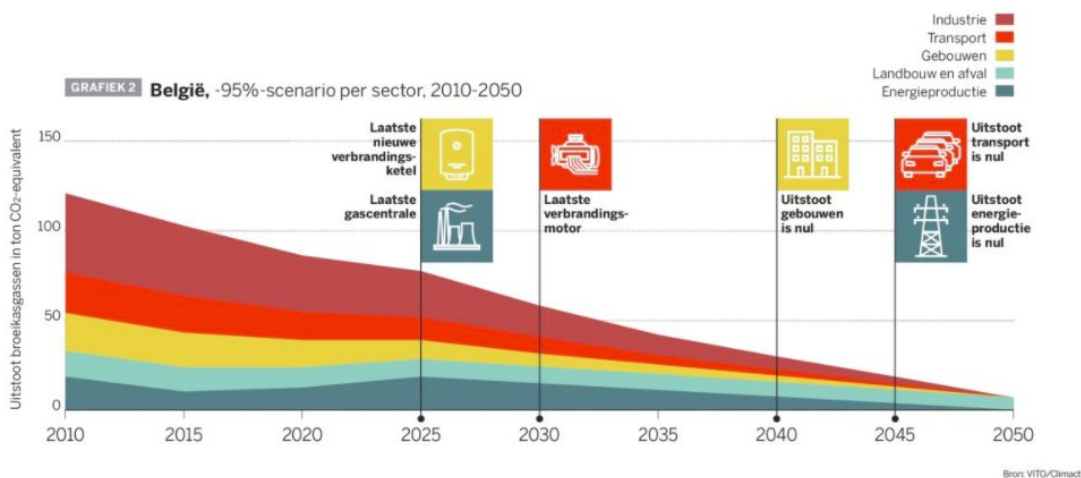

Beleidsaanbevelingen voor Klimaatplan 2030 - Longlist -

Beleidsteam Bond Beter Leefmilieu

104 maatregelen voor een disruptief klimaatbeleid

Het Klimaatakkoord van Parijs kondigde het einde van het tijdperk van fossiele brandstoffen aan. Nu is het aan de deelnemende landen om deze ambitie te realiseren en te bouwen aan een hernieuwbare en circulaire economie. Deze nota bevat 104 beleidspistes, maatregelen en instrumenten om ook in Vlaanderen het klimaatakkoord van Parijs in de praktijk om te zetten en zo aan te haken bij de job- en welvaartcreatie van de toekomst.

Om de doelstellingen uit het klimaatakkoord van Parijs te realiseren, moet Europa voor 2050 CO₂-neutraal worden. Dat betekent dat we bijna alle fossiele technologie moeten uitfasen in het tijdsvak 2025-2030. Deze figuur toont de klimaatscenario's voor België.

Toegankelijke en duurzame mobiliteit

Het Klimaatplan 2030 biedt de opportuniteit om een kwalitatief mobiliteitssysteem uit te werken dat niet langer weegt op het milieu of onze gezondheid. In zo'n systeem zijn verplaatsingen met de (elektrische) fiets, het openbaar vervoer of gedeelde elektrische voertuigen de norm.

1. **Bouw het fiscaal gunstregime voor bedrijfswagens af.** Volg de aanbeveling van de Hoge Raad van Financiën van 2009: "Il faut aller progressivement vers la suppression du régime fiscal particulier des voitures de société et aligner la taxation de l'avantage de toute nature sur celle des salaires, tant dans le chef de l'employeur que dans le chef du salarié."¹ Twee maatregelen zijn prioritair:
  - Neem de afbouw van het fiscaal gunstregime voor bedrijfswagens mee op in de besprekingen m.b.t. de hervorming van de fiscaliteit. Verhoog het voordeel van alle aard (VAA) zodat het in lijn ligt met de belasting op de lonen, zowel voor de werkgever als de werknemer.
  - Schaf het systeem van tankkaarten, waarbij de werkgever een (vaak onbeperkte) hoeveelheid brandstof vergoedt aan de werknemer, af.
2. **Voer een slimme kilometerheffing met milieucriteria in voor personenwagens** om verkeersstromen zo goed mogelijk te sturen, de vervoersvraag te beperken en de vergroening van het voertuigenpark te versnellen. Zorg dat de slimme kilometerheffing voldoet aan volgende criteria/randvoorwaarden:
  - Belast op basis van ecoscore met een duidelijke extra stimulus om te kiezen voor emissievrije voertuigen. Breng ook de veiligheid en het volume van de wagen in rekening.

---

¹ Conseil supérieur de Finances (2009). La politique fiscale et l'environnement, p.10, https://finances.belgium.be/sites/default/files/downloads/BdocB_2009_Q3f_CSF_fisc.pdf

- Behoud de Belasting op de Inverkeerstelling (BIV) zodat consumenten bij de aankoop van een wagen nog steeds een stimulans krijgen om een schoner en emissievrij model aan te schaffen.
  - Budgetneutraliteit is geen doel op zich. Er moet onderzocht worden welke tarifiering nodig is om de beoogde milieu- en congestiedoelstellingen te behalen.
  - Zorg voor een flankerend beleid voor sociale doelgroepen.
  - Bouw de alternatieven voor privaat wagengebruik versneld uit.
3. **Pas de slimme kilometerheffing voor vrachtwagens zodanig aan dat externe kosten optimaal geïnternaliseerd worden** en de shift naar emissievrije voertuigen versneld wordt.
- Breid de slimme kilometerheffing voor vrachtwagens uit naar het volledige wegennet en trek de tarieven op zodat ze alle externe kosten dekken.
  - Voorzie een voordelige prijscategorie voor emissievrije vrachtwagens. Deze vallen nu onder dezelfde prijscategorie als vrachtwagens met een Euro 6-norm. Om de shift naar emissievrije voertuigen te stimuleren, is een extra stimulus nodig om te kiezen voor emissievrije voertuigen.
4. **Stimuleer dichtbij het werk wonen.** In ideale omstandigheden zou de overheid niet hoeven tussenkomen in de kostprijs van woon-werkverplaatsingen. Indien ze dat toch doet, moet deze tussenkomst in de eerste plaats korte verplaatsingen bevorderen, en in de tweede plaats de meest duurzame vervoersmiddelen sterk bevoordelen.
- Bouw de vergoedingen voor en fiscale aftrekbaarheid van woon-werkverplaatsingen met de wagen af.
  - Voer een fiscaliteit in die nabijheid promoot door een premie te geven aan huishoudens die leven zonder (bedrijfs)wagen.
  - Verlaag registratierechten en onroerende voorheffing voor energiezuinige woningen in de kern. Met zo'n fiscale sturing voor wie energiezuinig en dicht bij het werk gaat wonen, kan men selectief de woonmobiliteit aansturen.
5. **Stop de verdere uitbouw van het autowegennet.** Het gros van de Vlaamse investeringen in infrastructuur gaat naar het autowegennet. Door te investeren in bv. spitsstroken, extra rijstroken op de Brusselse ring, de Oosterweelverbinding, wordt de groei van het autoverkeer verder in de hand gewerkt.

6. **Werk een plan uit om voertuigen met een verbrandingsmotor aangedreven door fossiele brandstoffen uit te faseren** in lijn met wat nodig is om de doelstellingen uit het klimaatakkoord van Parijs te realiseren (netto nuluitstoot van CO₂ tegen 2050). Hanteer hierbij volgende langetermijndoelstellingen:
- **2022:** verbod op de verkoop van nieuwe bussen met een verbrandingsmotor aangedreven door fossiele brandstoffen.
  - **2025:** verbod op de verkoop van alle nieuwe personenwagens met een verbrandingsmotor aangedreven door fossiele brandstoffen.
  - **2025:** alle treinen rijden 100% elektrisch.
  - **2030:** verbod op de verkoop van nieuwe bestelwagens met een verbrandingsmotor aangedreven door fossiele brandstoffen.
  - **2035:** verbod op de verkoop van nieuwe vrachtwagens met een verbrandingsmotor aangedreven door fossiele brandstoffen.
7. **Voorzie voldoende slimme (snel)laadinfrastructuur voor emissievrij personentransport.** Om de doorbraak van elektrische voertuigen in Vlaanderen te bewerkstelligen, moet de laadinfrastructuur versneld uitgebouwd worden. Naast het voorzien van gewone laadpalen, met een oplaadtijd van 3 tot 4 uur, is het ook essentieel om bijkomende snellaadstations te voorzien, waarbij de batterij van een auto kan opladen in ongeveer 20 minuten. De aanwezigheid van snellaadstations zal de actieradius van elektrische voertuigen sterk uitbreiden, en dat zonder de transporttijd met heel wat uren te verlengen.
8. **Ondersteun de transitie naar schonere vrachtwagens door voldoende geschikte laadinfrastructuur (bv. megachargers, eHighway) te voorzien.** Dit is van belang om onze klimaatdoelstellingen te halen, want vrachtvervoer is verantwoordelijk voor ongeveer 40% van de Vlaamse transportemissies².
9. **Maak alternatieven voor privaat wagengebruik toegankelijk via 'Mobility as a Service (MaaS)'-platformen die maatschappelijke doelstellingen centraal plaatsen.** MaaS zorgt voor een aaneenschakeling van verschillende transportmodi, die momenteel erg gefragmenteerd ingezet worden. MaaS zal in de toekomst een steeds belangrijkere rol spelen en biedt veel potentieel om een modal shift te genereren. Hierbij is het belangrijk dat de overheid erover waakt dat MaaS-platformen maatschappelijke doelstellingen ook centraal plaatsen. Om dit potentieel te bereiken, zijn volgende

---

² <https://www.milieurapport.be/sectoren/transport/emissies-afval/broeikasgassen>

beleidsmaatregelen noodzakelijk:

- De ruggengraat van elk MaaS-platform is het openbaar vervoer. Investeer daarom fors in het onderliggende aanbod van duurzaam, emissievrij en kwalitatief openbaar vervoer met een vlotte doorstroming op Vlaams, regionaal en lokaal niveau.
- Zorg voor een voldoende groot aanbod aan zachte transportmodi, zoals deelfietsen. Integreer ook het fijnmazige netwerk aan trage wegen in deze systemen en de mogelijkheid om bepaalde trajecten te voet af te leggen.
- Creëer een regionaal en nationaal beleid rond connectiviteit van vervoersaanbieders. Dit is ten voordele van zowel MaaS-aanbieders als klanten.
- Breng in kaart hoe nieuwe financiële stromen kunnen ontstaan in een nieuw vervoerslandschap. Creëer een nieuwe balans om lusten en lasten te verdelen voor een sterk kwalitatief en duurzaam vervoersaanbod in Vlaanderen. Waak erover dat de openbare vervoersmaatschappijen niet enkel met de onrendabele lijnen over blijven.
- Laat verschillende mobiliteitsfuncties samenkomen in mobipunten. MaaS bestaat niet enkel online. Mobipunten zijn een offline versie. Connecteer het online en offline aanbod voor een totaaloplossing voor de eindgebruiker. Mobipunten zijn ook ideaal om meer massa te creëren in rurale gebieden.
- Zet via derdebetalersystemen en pilootprojecten in op inclusie. MaaS heeft zo het potentieel om een erg brede doelgroep te bereiken.

10. Investeer fors in kwaliteitsvolle fietsinfrastructuur. Trek de investeringen in fietsinfrastructuur jaarlijks op. Werk met dit budget het Bovenlokaal Functioneel Routenetwerk (BFR) en het netwerk van fietssnelwegen (bv. Fiets-GEN) af. Begin hiermee bij de plaatsen met de hoogste mobiliteitsvraag, zoals de Vlaamse ruit, de ontsluiting van de centrumsteden en de ontsluiting van grote tewerkstellingspolen zoals de havens. Zo worden alle centrumsteden en het Brusselse gewest vlot en veilig bereikbaar met de fiets vanuit de stadsrand. Op die manier wordt de (elektrische) fiets een volwaardig alternatief voor de wagen voor korte en middellange afstanden.

11. Zet sterk in op autodelen. Voer een maandelijkse premie in voor huishoudens zonder (bedrijfs)wagen. Op die wijze wordt nabijheid, de keuze voor duurzame mobiliteit en voertuig- en ritdelen gestimuleerd via de vraagzijde. Daarnaast heeft de overheid een belangrijke rol in het stimuleren van innovatie door het creëren van (financiële) experimenteerruimte, en in het

scheppen van stimulerende kaders en de bekendmaking van het concept naar het grote publiek, bijvoorbeeld via promotiecampagnes.

12. **Stimuleer rijdelen bij het woon-werkverkeer.** Leg duidelijke doelstellingen vast en stel een plan van aanpak op met de nodige middelen om werknemers vaker ritten te laten delen. Zet ook in op imagocampagnes en ondersteuning om carpoolritten te connecteren met andere modi via multimodale routeplanners, Mobility as a Service en mobipunten.
13. **Reduceer de emissies van luchtvaart en scheepvaart.** Dit kan door vrijstellingen op brandstofbelasting en BTW voor luchtvaartmaatschappijen te elimineren en een tickettaks in te voeren. Pleit op Europees en internationaal niveau voor een ambitieuzere reductiestrategie voor de emissies van scheep- en luchtvaart. Ook deze sectoren moeten naar netto nuluitstoot in 2050.
14. **Stop de uitbreiding van de luchthaven van Zaventem.** De luchthaven van Zaventem wil fors groeien: van 23 miljoen passagiers naar 40 miljoen tegen 2040. Het ontwerp strategisch plan van Brussels Airport Company stelt voor om een van de landingsbanen te verlengen tot 4 kilometer, zodat vliegtuigen er ook kunnen opstijgen. De impact op klimaat, luchtkwaliteit en geluidsoverlast blijft onduidelijk. BBL vraagt de Vlaamse regering om niet akkoord te gaan met deze uitbreidingsplannen.
15. **Stop de financiering van de Luchthaven Ontwikkelingsmaatschappij (LOM).** Voor de regionale luchthavens van Deurne en Oostende werd de exploitatie uitbesteed aan een private partner, dit via een Luchthaven Exploitatie Maatschappij (LEM). De Vlaamse overheid blijft zelf instaan voor het onderhoud en de investering in infrastructuur, via een Luchthaven Ontwikkelingsmaatschappij (LOM). Zo betaalt de Vlaamse overheid miljoenen euro's belastingsgeld aan de regionale luchthavens, die in se verlieslatend zijn en een aanzienlijke impact hebben op het leefmilieu. Deze geldstromen naar verlieslatende luchthavens moeten worden stopgezet.
16. **Versnel de shift naar emissievrije binnenvaartschepen.** Aangezien de technieken voor de aandrijving van schepen tientallen jaren meegaan, moet - om de nuluitstoot in 2050 te realiseren - dringend werk gemaakt worden van een omschakelplan voor de overgang van fossiele naar emissievrije schepen. Een ambitieus beleidskader met duidelijke doelstellingen moet de technologische ontwikkelingen op vlak van emissievrije binnenvaartschepen vooruit stuwten. Zet parallel ook sterk in op het steunprogramma voor de vergroening van motoren van binnenschepen.
17. **Zet samen met de havenbedrijven een investeringsprogramma op om walstroom in de havens uit te bouwen.** Dankzij walstroom kunnen schepen, wanneer ze aan de kade aanmeren, hun scheepsmotoren en dieselgeneratoren

afzetten en overschakelen op het elektriciteitsnetwerk op land. Dat zorgt voor minder luchtvervuiling en klimaatimpact. Zowel in Antwerpen als in Zeebrugge zijn er al walstroominstallaties, maar hun aantal is nog zeer beperkt.

Energie neutrale gebouwen

Onze slecht geïsoleerde en onefficiënt verwarmde gebouwen verbruiken aanzienlijke hoeveelheden energie. Om dit aan te pakken, zijn grondige en grootschalige energierenovaties en investeringen in groene warmte (d.m.v. warmtepompen, zonneboilers en warmtenetten) nodig.

18. **Stel een energierenovatieplan op met ambitieuze doelstellingen en met het oog op een nuluitstoot tegen 2050.** Het huidige ambitieniveau van het Renovatiepact om onze gebouwen tegen 2050 te renoveren tot gemiddeld E60 of 100 kWh/m², is onvoldoende. Aangezien woningen slechts zeer sporadisch worden gerenoveerd (ca. één keer om de 30 jaar), dreigen we zo geconfronteerd te worden met een "lock in" van onvoldoende gerenoveerde woningen. Gebouwen moeten niet alleen grondiger gerenoveerd worden tot minstens de bijna-energie neutrale standaard (E30), ook de renovatiegraad moet verdrievoudigd worden. Daarvoor hebben we ook tussentijdse doelstellingen nodig voor 2030 en 2040, met een goede opvolging en een pakket doortastende beleidsmaatregelen die moeten toelaten om de doelen te halen.
19. **Zet alle fiscale instrumenten om energiebesparing en efficiënt ruimtegebruik te stimuleren maximaal in.** Door registratierechten en de woonbonus te koppelen aan het E-peil van een woning, kan de renovatiemarkt aangezwengeld worden. De onroerende voorheffing laten afhangen van het energieverbruik van de woning in plaats van het hopeloos verouderde kadastraal inkomen, kan ook een sturend effect hebben. De BTW-verlaging naar 6% voor vernieuwbouw uitbreiden is een goede maatregel, tenminste indien ze beperkt blijft tot dorps- en stadskernen.
20. **Ontwikkel doeltreffende financieringsmethodes voor renovaties op grote schaal.** Veel energiebesparingsmaatregelen in gebouwen zijn slechts kosteneffectief op lange termijn. Daardoor blijft het potentieel onderbenut.

Meestal is dat ten koste van kwetsbare bewoners die in energieverblindende woningen wonen en niet in staat zijn de hoge energiefactuur te vermijden. Deze drempels kunnen weggewerkt worden via een voorfinanciering en terugbetaling via on-bill of on-tax terugbetalingsschema's. Bij het on-bill-schema gebeurt de terugbetaling via een heffing op de energiefactuur via de netbeheerder. Bij het on-tax-schema betaalt de bewoner terug via de belasting op de woning. Beide methodes werken het probleem van de hoge initiële investeringskost voor de bewoner weg, verzekeren de terugbetaling en reduceren transactie- en administratiekosten door de terugbetaling te koppelen aan de meter of aan het vastgoed in plaats van de eigenaar of huurder.

21. **Investeer in de voorfinanciering en uitvoering van renovaties bij kansengroepen.** Financier de verduurzaming van sociale huisvesting met de middelen uit het klimaatfonds. Dat kan via een rollend fonds naar het voorbeeld van het Gentse initiatief 'Dampoort Knapt Op', dat kan uitgebreid worden naar heel Vlaanderen. In Gent kunnen de verbouwers tot 30.000 euro lenen om de renovatie te financieren. Het bedrag moet pas terugbetaald worden als de woning wordt verkocht.
22. **Voer een renovatieverplichting van woningen na verkoop in, en een renovatiewet voor mede-eigendom.** De verplichte energierenovatie na aankoop van een bestaande eengezinswoning is een maatregel die in belangrijke mate kan bijdragen aan een renovatieversnelling en kwaliteitsverhoging van de uitgevoerde renovatiewerken. Het is belangrijk om een redelijke termijn (bv. 5 jaar) te voorzien tussen de aankoop en de indiendatum van de EPB-aangifte na beëindiging van de werken. Voor mede-eigendom is er nood aan een specifieke renovatiewet, naar het voorbeeld van de wetgeving rond de veiligheid van liften.
23. **Koppel minimale energieprestatienormen voor huurwoningen aan een sterk pakket aan ondersteuningsmechanismen.** De Vlaamse wooncode moet aangescherpt worden zodat ze in lijn komt te liggen met de ambities van het Renovatiepact. Het aanwenden van het technische wooninspectieverslag is een krachtig instrument. Het kan toelaten om de verhuurmarkt geleidelijk aan energetisch te laten evolueren naar de renovatiedoelstelling voor woningen die binnen het renovatiepact is vooropgesteld. Naast de stok is er ook nood aan een wortel: zet gerichte premies, fiscale voordelen en ontzorging op voor verhuurders die willen rooveren en verzeker sociale bescherming voor de huurders.
24. **Verhoog de kwaliteit van energieprestatiecertificaten (EPC).** De berekening van het energieprestatiecertificaat voor woningen blijft voor problemen zorgen. De kwaliteit ervan is sterk afhankelijk van de EPC-adviseur

en staat onder druk door immokantoren en verkopers, die de prijs zo laag mogelijk en de EPC-score zo hoog mogelijk proberen houden. Het inspectieprotocol van het Vlaams Energieagentschap moet minder ruimte laten voor interpretatie. Cruciaal is ook een responsabilisering, jaarlijkse controle en indien nodig sanctionering (door het intrekken van de erkenning) van de EPC-adviseurs.

25. **Rol in heel Vlaanderen renovatie-advies en renovatiebegeleiding uit** om mensen een idee te geven tegen welke renovatiewerken en -kost ze aankijken. Een renovatieadvies moet oriënterend, laagdrempelig, onafhankelijk, kwalitatief en betaalbaar zijn. Renovatieadvies moet ook als verplichting opgelegd worden voor wie in aanmerking wil komen voor een premie. Op die manier verzekert de overheid zich ervan dat de bouwheer het langetermijnperspectief van de woning meeneemt. Bouw verder op bestaande initiatieven zoals de steunpunten duurzaam bouwen. Renovatie-advies en -begeleiding kunnen ook aangeboden worden in samenwerking met lokale initiatieven van gemeenten, intercommunales en vzw's. De steunpunten kunnen instaan voor de coördinatie, kwaliteitsbewaking en afstemming met andere spelers zoals architecten. De Vlaamse overheid kan dit mee financieel ondersteunen en zo ook een bepaalde kwaliteitsstandaard opleggen voor zowel advies als begeleiding.
26. **Scherp de Vlaamse energieprestatieregelgeving (EPB) aan en verhoog de flexibiliteit ervan.** De EPB is een sturend instrument voor verduurzaming van de warmtevoorziening van nieuwbouw en bestaand patrimonium. De EPB-berekeningsmethode moet daarom sneller kunnen inspelen op innovatie en evolutie in de markt en flexibeler zijn in het aanvaarden van buitenlandse keuringen en testresultaten. EPB moet ook de dynamische interactie van gebouw, installaties en aansturing beter integreren. Nu komen systemen en innovaties die inspelen op wijzigende omstandigheden, warmtenetten, gebruik maken van energieopslag, ook bv. seizoensopslag niet tot hun recht. Het Vlaams Energieagentschap zou gemeenten moeten ondersteunen die sneller een verstrengd beleid willen voeren (een hogere energieprestatie of verbod op installatie van verwarming op stookolie of aardgas) en de EPB-software de flexibiliteit moeten geven om dat in de praktijk te brengen.
27. **Voorzie in elke gemeente energieloketten** waar inwoners terecht kunnen voor laagdrempelig energieadvies en basisadvies over energieleningen en renovatiepremies. Voor een gedetailleerder technisch advies kunnen deze lokale energieloketten doorverwijzen naar de steunpunten duurzaam bouwen.
28. **Maak vanaf 2022 alle nieuwe overheidsgebouwen energieneutraal of energiepositief.** Energieprestatiecontracten mogen van de Europese Commissie vanaf nu off-balance. De Vlaamse overheid moet via het Vlaams

Energiebedrijf lokale besturen nog meer ondersteunen en stimuleren om hun gebouwen aan te pakken.

29. **Stimuleer ondernemingen om kantoren energiezuinig te maken.** Een benchmarking van tertiaire gebouwen per sector of deelsector kan al op korte termijn tot reducties leiden door vrijwillige renovaties of aanpassingen. Indien de doelstellingen per deelsector niet gehaald worden, kunnen er bijkomende verplichtingen of maatregelen getroffen worden. Hierbij moet er steeds oog zijn voor het vermijden van een lock-in. Een verplichte audit voor grote tertiaire gebouwen kan ook op korte termijn ingevoerd worden.
30. **Stel een gebiedsdekkend langetermijnbeleid naar groene warmte op en werk een kader uit voor selectieve uitdoving van het gebruik van steenkool, stookolie en aardgas in de bestaande bebouwde omgeving tegen 2040.** Koppel hieraan de gerichte uitrol van duurzame energienetwerken en warmtetechnologieën op maat van de verschillende buurten in Vlaanderen. Eerst moet de Vlaamse overheid daarvoor een helder besparingsdoel voorop stellen: per gemeente aangeven hoeveel liter stookolie en kubieke meter aardgas per jaar bespaard kan worden door woningen en gebouwen stookolievrij en gasloos te maken.
31. **Draag gemeenten op om tegen 2023 lokale warmtezoneringsplannen en warmtebeleidsplannen op te maken,** die aangeven op welke plaats we kiezen voor collectieve groene warmtebron en waar de bewoners een individuele oplossing moeten kiezen. De opmaak van de plannen moet afgestemd worden op afschrijvingstermijnen en investeringsplannen van de netbeheerders. Nu al kan er veel ervaring opgedaan worden met de omschakeling naar duurzame warmte en is het vooral belangrijk om geen nieuwe lock-ins te creëren. De invoering van een verplichte “duurzame warmtetoets” zal helpen om in een voldoende vroeg stadium van een gebiedsontwikkelingsproject de kansen voor duurzame warmte in beeld te brengen.
32. **Voer een lastenverschuiving van elektriciteit naar stookolie en aardgas in.** De elektriciteitsprijs bestaat voor meer dan 70% uit distributie- en transportnettarieven, heffingen en BTW. Bij gas is dat maar 47%. Bij stookolie betaal je zelfs maar 25% aan taksen en heffingen. Dat is contraproductief. Om onze klimaatdoelstellingen te halen en gebouwverwarming zonder fossiele brandstoffen te stimuleren, moet dat andersom.
33. **Faseer het gebruik van fossiele brandstoffen in bestaande gebouwen uit.** Steenkool, stookolie en stookolieketels moeten versneld uitgefaseerd worden en in een volgende fase moeten ook aardgasketels vervangen worden door duurzamere alternatieven zoals warmtepompen, warmtenetten en in

bepaalde mate pelletketels. Waar dat niet mogelijk is, vormen ook hybride warmtepompen en brandstofcel WKK's een goede keuze.

- Installateurs kunnen bij het onderhoud van verwarmingsketels vrijwillig attesten en rapporten opslaan op een webtool van de Vlaamse overheid voor de uitvoering van keuringen, onderhoud en verwarmingsaudits voor installateurs. Maak die melding verplicht zodat dit een interessante bron van informatie vormt waar de overheid gericht mee aan de slag kan bij haar communicatiecampagnes, premies of regelgeving.
- Stel een verbod in op de verkoop en plaatsing van steenkoolkachels en stookolieketels tegen 2023.
- Stel een verbod in op nieuwbouw verwarmd met fossiele brandstoffen tegen 2021.
- Verhaal de kosten voor buitendienststelling van een aardgasmeter door de netbeheerders (tussen 85 en 135 euro) op de aardgasfactuur, zodat afsluiten van aardgas niet langer financieel afgestraft wordt.
- Stimuleer bij appartementsgebouwen de overschakeling van individuele naar collectieve verwarmingstoestellen en de vervanging van stookolie- of gasketels in centrale stookplaatsen door WKK, eventueel in afwachting van een warmtenet.

34. Voorzie een ambitieuze en consistente steunregeling voor groene warmte. Een groen warmtebeleid moet kansen scheppen voor de bestaande bebouwde omgeving. De meeste huidige projecten vertrekken echter vanuit afvalverbranding of industriële restwarmte als warmteleveranciers en nieuwbouw of grote overheidsgebouwen als warmte-afnemers. Een steunbeleid dat voorziet in extra vermogenscapaciteit zal er voor zorgen dat de warmteleidingen toekomstbestendig zijn en nu niet ondergedimensioneerd worden. Er is ook een oplossing nodig voor warmtenetten die zouden moeten opstarten zonder dat er onmiddellijk een duurzame warmtebron voorhanden is. Nu dreigt het risico dat sommige warmtenetten niet worden uitgevoerd, terwijl die vanuit toekomstperspectief toch zinvol zijn. Denk maar aan het warmtenetpotentieel gekoppeld aan gasgestookte warmtekrachtkoppeling (WKK). De katalyserende rol van aardgasgestookte WKK op wijkniveau is alvast toonaangevend geweest in Denemarken. Het steunkader moet ook biomethaan concurrentieel maken met aardgas. Operationele ondersteuning voor biomethaan zou ook moeten toegekend worden wanneer bestaande installaties op aardgas overschakelen op biomethaan, zoals boilers of fossiele WKK's. Bovendien moet het mogelijk zijn het biomethaan aan verschillende partijen te verkopen, met contracten van verschillende looptijden.

Gezonde voeding door duurzame landbouw

De 1,3 miljoen runderen, 6 miljoen varkens en 32 miljoen kippen in Vlaanderen zorgen voor een aanzienlijke klimaatimpact. Er is nood aan een afbouw van de veestapel en de ontwikkeling van volwaardige plantaardige alternatieven voor dierlijke eiwitten.

35. **Bouw een kenniscluster uit** via Flanders Food en het ILVO voor onderzoek naar duurzame eiwit-alternatieven voor vlees. Hiermee bouwen we idealiter een concurrentieel voordeel uit, waarbij we de sterke vraag in de thuismarkt als een motor voor de innovatiebedrijven inzetten. Veranker dit in het VLAIO-clusterbeleid.
36. **Financier onderzoek dat de primaire productie voorbereidt op de nodige eiwittransitie** richting meer plantaardige eiwitconsumptie. De verschuiving richting meer plantaardig voedingspatroon creëert ook kansen voor de primaire productie. Onderzoek naar nieuwe gewassen en teelttechnieken zorgt ervoor dat deze kansen ook gegrepen kunnen worden.
37. **Promoot actief vegetarische maaltijden** door in alle overheidsinstellingen vegetarische gerechten aan te bieden, de kostprijs van plantaardige voeding te verlagen en de promotie van vlees door de overheid te stoppen.
38. **Hervorm het VLAM** zodat enkel nog gezonde en duurzame voedselproducten gepromoot worden. Sta geen cofinanciering van de sectoren meer toe. Maak de voordelen van een voornamelijk plantaardig, lokaal en seizoensgebonden voedingspatroon bekend via breed opgezette communicatiecampagnes. Zet de duurzaamheidsvoordelen van plantaardige voeding specifiek in de markt.
39. **Werk een specifiek promotieplan uit richting horeca.** Laat de uitbaters kennismaken met de specifieke troeven van een meer plantaardig voedingspatroon. Dit met de bedoeling om een deel van het menu van restaurantuitbaters te verplantaardigen.
40. **Maak werk van een duidelijk label op voeding** gebaseerd op het

verkeerslichtensysteem voor het aanduiden van gezondheid- en duurzaamheidsindicatoren.

41. **Verhoog de BTW op de verkoop van dieren en dierlijke producten** van 6% naar 21%. **Stimuleer het gebruik van nudging principes** voor het maken van duurzame voedingskeuzes. Werk een roadmap uit met de warenhuizen waarin specifieke aanbevelingen rond nudging uitgewerkt en geïmplementeerd worden.
42. **Zet kennis rond gezonde en duurzame voeding centraal in de opleiding van huisartsen.** Dit kadert in het opzetten van een preventief gezondheidsbeleid waarmee kosten op de sociale zekerheid worden bespaard.
43. **Geef de voordelen van plantaardige voeding een prominente plaats** in de specifieke en vakoverschrijdende eindtermen van het lager en middelbaar onderwijs. Ondersteun ook scholen die hun catering willen verplantaardigen.
44. **Stop de subsidie van melkdranken op scholen** en stimuleer de consumptie van kraantjeswater en van seizoensgroenten en fruit.
45. **Stel een strategisch plan op** waarin Vlaanderen haar toekomstvisie **voor de dierlijke sector** vastlegt tot 2050. Daarin staat hoe we op een gecontroleerde en sociaal-economisch verantwoorde manier de veestapel met 50% reduceren om hem in evenwicht te brengen met de de emissiereductiedoelstellingen.
46. **Definieer een duidelijke doelstelling voor het afbouwen van de veestapel. Scherp hiervoor het huidige systeem van nutriëntenemissierechten aan.** Neem slapende rechten uit de markt en bouw de nutriëntenemissierechten af met 50% in de tijd, zoals deze gekaderd is in het plan rond de strategische afbouw van de veestapel.
47. Maak van de pensioneringsgolf bij landbouwers gebruik om de veestapel af te bouwen. Neem **nutriëntenemissierechten uit de handel van veetelers die hun bedrijf stopzetten.** De nutriëntenemissierechten worden uit de handel genomen tot op het niveau van de strategische afbouwdoelstellingen. Het overblijvende deel kan op provinciale schaal verkocht worden om individuele bedrijven toe te laten te groeien.
48. Werk een **vrijwillige opkoopregeling** uit **voor de actieve veehouders met een lopende milieuvergunning.** Zorg ervoor dat de afbouw definitief is en dat de vrijgekomen nutriëntenemissierechten uit de handel worden genomen.
49. **Schaf de gekoppelde steun voor zoogkoeien af.** Ontwerp in de plaats een stimuleringsbeleid met economische incentives voor landbouwers die blijvend en waardevol grasland in stand houden.
50. **Definieer duidelijke economische, sociale en ecologische doelen voor de**

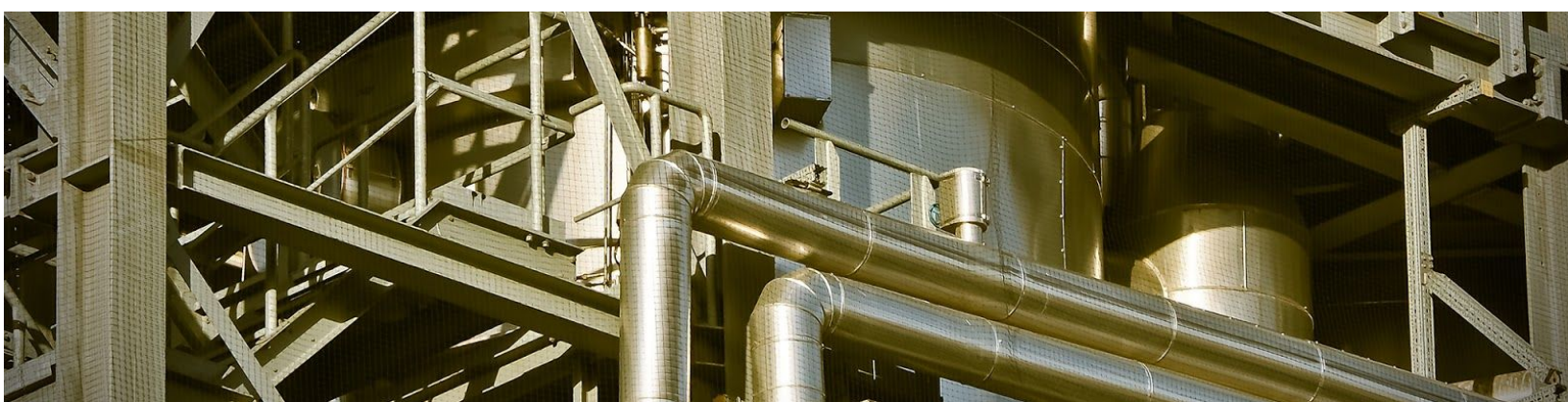
landbouwsector op korte en lange termijn en stem daar ook het investeringsbeleid op af. Durf daarbij ook te exnoveren³ en subsectoren op een aantrekkelijke manier naar reconversie te begeleiden. Vorm daarom VLIF-steun om tot een transitiefonds dat landbouwers helpt hun bedrijfsmodel aan te passen of om te schakelen naar andere en meer duurzame productievormen, zoals plantaardige productie of grondgebonden veeteelt.

51. **Verbied het gebruik van steenkool en stookolie voor het verwarmen van serres. Moedig het gebruik van efficiëntere technologieën** zoals warmtekrachtkoppeling (WKK) en **fossielvrije technologieën** zoals geothermie aan bij het installeren van nieuwe verwarmingsinstallaties op serre's.
52. **Stel een roadmap op voor het emissievrij maken van landbouwvoertuigen.** Stimuleer als overheid de aankoop van fossielvrije landbouwmachines.
53. **Maak een prioriteit van het vermijden en herverdelen van voedselverspilling.** Reserveer het gebruik van voedselreststromen in de eerste plaats voor rechtstreekse humane consumptie. Het gebruik als dierenvoeding of biomassa mag pas gestimuleerd worden als rechtstreekse voedingstoepassing niet meer mogelijk is.
54. Ga voor **ambitieuze en bindende Vlaamse doelstellingen**, zoals de richtlijnen opgesteld door de Europese Commissie: kies om tegen 2030 het voedselverlies met 50% te verminderen doorheen de **hele keten**.
55. **Zet een innovatiefonds op** dat als specifiek doel heeft processen te ontwikkelen die voedselverspilling vermijden.
56. **Leg een register aan** waarin bedrijven verplicht **voedselverspilling** moeten rapporteren. Gebruik hiervoor de richtlijnen opgesteld door de Europese Commissie rond de definitie en meetmethode van voedselverspilling⁴.
57. **Investeer in regionale distributieplatformen** om op een efficiënte schaal de in kaart gebrachte voedselreststromen in te zamelen en te verspreiden naar sociale organisaties voor herverdeling en tussen bedrijven voor verwerking. Naast de milieuwinst creëert dit jobs, ook voor kansengroepen.
58. **Hef een belasting op het weggoien van voedsel** door bedrijven.
59. **Pas de BTW-richtlijn aan voor voedselschenken** zodat sociale kruideniers, sociale restaurants en regionale distributieplatformen niet uitgesloten worden.

---

³ Exnovatie: het effectief en efficiënt afbouwen van verouderde, minder duurzame praktijken.

⁴ https://www.sustainweb.org/news/mar18_eu_food_waste/

Efficiënte en energiezuinige industriële productieprocessen

60. **Stel breed gedragen low carbon roadmaps 2050 op**, samen met industriële sectororganisaties, kenniscentra, vakbonden en middenveld. De Europese industrie zal volgens de Europese low carbon roadmap haar emissies met minstens 83 tot 87% moeten verminderen tegen 2050. Daarom moet Vlaanderen nu al werk maken van een emissiereductiestrategie op de lange termijn.
61. **Ken enkel overheidssteun toe aan ondernemingen en bedrijven met een klimaatstrategie in lijn met de doelstellingen uit het klimaatakkoord van Parijs** (nuluitstoot in 2050). Enkel op die manier vermijdt Vlaanderen foute investeringen en verzekeren we de toekomst van onze Vlaamse industrie.
62. **Investeer gericht in onderzoek en ontwikkeling naar de nieuwste technologieën** zoals productie, transport, opslag en gebruik van waterstof en synthetisch gas, koolstofopslag en gebruik (CCU), elektrische vlamboogovens en hoge temperatuurswarmtepompen. Op die manier versterken we de innovatiepositie van de Vlaamse industrie en vergroten we de kans dat de productie-eenheden ook op de plaats van de innovatie zullen gebeuren.
  - Synthetische brandstoffen moeten bij voorkeur ingezet worden voor hoogwaardige toepassingen in chemie en industrie, scheepvaart en luchtvaart. Overheidsondersteuning voor synthetische brandstoffen richt zich dan ook best op deze sectoren en niet op wagentransport of gebouwverwarming, die makkelijker op andere manieren te decarboniseren zijn.
63. **Verhoog de CO₂-prijs in de Europese emissiehandel** en biedt zo een duidelijke incentive aan de industrie om haar uitstoot te verminderen.

64. **Scherp de Energiebeleidsovereenkomsten (EBO's) voor de industrie aan.** EBO's met de industrie hebben nood aan een duidelijk kwantificeerbare resultaatsverbintenis om beter de vinger aan de pols te kunnen houden en waar nodig inspanningen aan te moedigen en bij te sturen. Steunmaatregelen moeten energiebesparing stimuleren en niet, zoals accijnsverlaging op brandstof, tegenwerken. Daarenboven moet de steun in verhouding staan tot de behaalde energiebesparing en is er nood aan een flexibelere ondergrens voor rendabele maatregelen, die bij voorkeur de marktrente volgt. Hoewel broodnodig, volstaat deze incrementele daling van de energievraag door de industrie niet. Er is ook nood aan langetermijnplannen naar een klimaatneutrale industrie.
65. **Stimuleer het onderzoek om houtige biomassa efficiënter in te zetten in de biochemie.** Tot op heden legt de biochemiesector weinig of geen link met (restafval)hout als grondstof. Daar komt nu stilaan beweging in. Voor bio-aromaten vormt hout als alternatief voor de petrochemie een interessantere grondstof dan de klassieke grondstoffen uit de landbouw en/of aardolie. Actie vanuit de Vlaamse overheid kan ervoor zorgen dat de Vlaamse petrochemische sector hier voluit op kan inzetten.

100% schone en hernieuwbare elektriciteitsproductie

De overstap naar schone en hernieuwbare energie op basis van wind, zon, aardwarmte en duurzame biomassa vormt een cruciaal element van een doeltreffend klimaatbeleid.

66. **Elektriciteitsbesparing** is de goedkoopste en meest milieuvriendelijke manier om onze bevoorradingszekerheid te garanderen en de klimaatdoelstellingen te halen. Dit kan verwezenlijkt worden via een elektriciteitsbesparingsprogramma dat inzet op energiebewust gedrag, het plaatsen van energiezuinige verlichting en het efficiënter maken van industriële processen.
67. **Plaats slim aangestuurde led-verlichting voor openbare verlichting.** In 2016 was slechts 2,3% van de openbare lichtpunten van onze steden en gemeenten voorzien van led-lampen. Vlaanderen moet een volledige omschakeling naar slim aangestuurde led-verlichting inplannen voor gewestwegen en moet gemeenten verplichten om langetermijninvesteringsprogramma's op te stellen, met aandacht voor burgerparticipatie bij de financiering. Voor de lokale besturen kan dit een besparing tot 32 miljoen euro per jaar opleveren.
68. **Scherp de energienormering van consumptiegoederen aan.** IJskasten, droogkasten, verlichting of elektrische verwarmingstoestellen met een laag rendement moeten stelselmatig uit de handel genomen worden. De energienormering van consumptiegoederen moet stelselmatig stijgen. Ook moet er een wettelijke limiet komen op het stand-by-verbruik van toestellen. Vlaanderen moet deze aangescherpte normering bepleiten bij de federale en Europese overheden.
69. **Breid het Vlaams Lerend Energie-Efficiëntie Netwerk (VLEEN)-concept uit** om de kennis van de Vlaamse ondernemingen te verhogen en samen op zoek te gaan naar energieverspillers. Door samenwerking en een groter draagvlak binnen de bedrijven, kan tot drie keer meer energie bespaard worden als gemiddeld bij EBO-bedrijven.

70. **Organiseer energieaudits bij KMO's.** Een energieaudit moet resulteren in concrete maatregelen. Koppel de steun voor een audit daarom best aan de uitvoering van de voorgestelde maatregelen.

71. **Meer elektriciteit/energie besparen bij KMO's**

Er is een grote verscheidenheid onder de verschillende KMO's en er moet in het beleid onderscheid gemaakt worden tussen grote en kleine bedrijven en tussen de verschillende sectoren. Extra beleidsinitiatieven zijn echter dringend nodig, want een reflex tot energie sparen ontbreekt nog al te vaak.

- **Energieaudits** bij grotere KMO's mogen niet in de kast belanden. Koppel de steun voor een audit daarom best aan de uitvoering van de voorgestelde economisch rendabele maatregelen.
- De **voedings-, chemische- en bouwsector** moeten prioritaire aandacht krijgen, mits zij instaan voor 60% van het energieverbruik bij KMO's.
- Voor kleine KMO's moeten er sectorspecifieke online tools uitgewerkt worden die praktische en sectorale aanbevelingen bevatten.
- De **mini-beleidsovereenkomsten** moeten snel een verdere uitrol kennen. Sectorale energiecoaches moeten KMO's praktische en gerichte bijstand geven om deze overeenkomsten op te stellen en uit te voeren.
- Naar het voorbeeld van Nederland, raden wij aan dat energiebesparende investeringen met een **terugverdientijd van minder dan vijf jaar**, moeten verplicht worden.

72. **Bouw een flexibel energienet uit** dat slim is en daardoor vraag en aanbod beter op elkaar kan afstemmen. Het aanpassen van de netten zal veel investeringen vragen. Het is dus van belang dat er een goed zicht is op de taken, mogelijkheden en noden van de toekomstige netten, zodat nu de juiste investeringen gebeuren tegen de laagst mogelijke kostprijs.

73. **Streef naar een zo beperkt mogelijke capaciteit aan gascentrales met een zo beperkt mogelijke ondersteuning.** Put eerst het potentieel uit van andere technologieën zoals elektriciteitsbesparing, vraagbeheer, opslag, WKK's of het aankoppelen van centrales net over de grens.

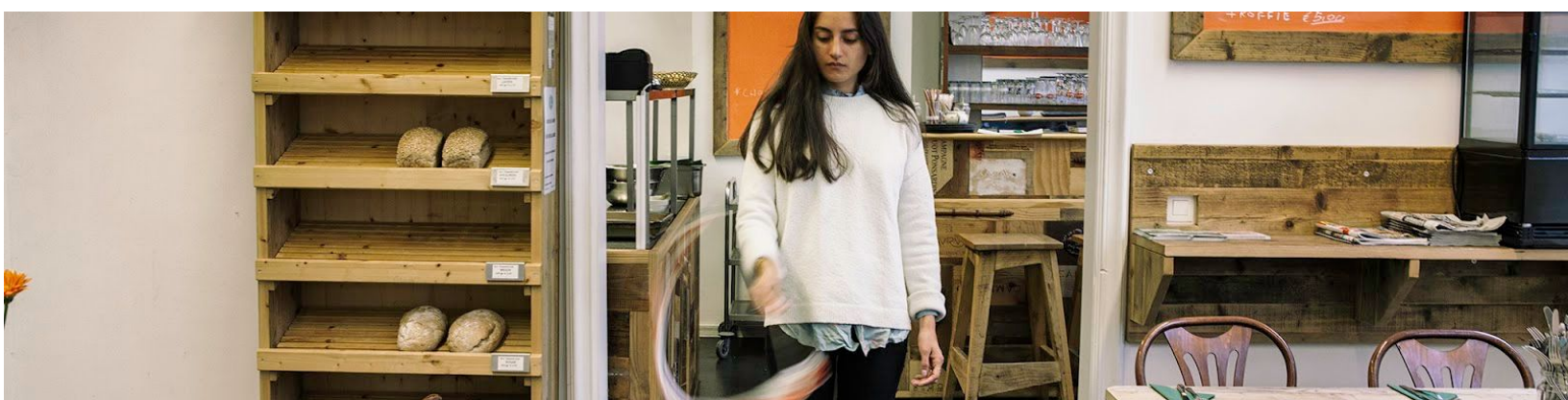
74. **Zorg ervoor dat de kerntaken van de netbeheerders ook gericht zijn op het behalen van de engagementen van het klimaatakkoord van Parijs.** Geef alle netbeheerders de opdracht om, samen met de stakeholders, een strategie uit te werken naar een klimaatneutraal 2050 op basis van de afschrijvingstermijnen en de investeringsplannen van hun netten. Er moet ook een verdere integratie komen tussen de verschillende netten (electriciteit, gas

en warmte) en de verschillende niveaus (transmissie en distributie).

75. **Hou het beheer van gas-, elektriciteits-, water- en warmtenetten in publieke handen.** Deze netten zijn immers essentieel voor onze samenleving. Om extra kapitaal op te halen, kan men extra geld ophalen bij overheden of coöperatieve formules opzetten om de burger rechtstreeks te betrekken.
76. **Stel een duidelijke rolverdeling op voor netbeheerders en (nieuwe) marktpartijen.** Het plaatsen en beheren van laadinfrastructuur of een batterij op huis- of wijkniveau, flexibiliteitsdiensten en databeheer zijn allemaal diensten en taken waar een sluitend beleidskader voor nodig is.
77. **Voer digitale meters in.** De digitale meter biedt voor veel consumenten kansen om het energieverbruik in beeld te brengen en energie te besparen, maar dat is niet voor iedereen het geval. Sommige consumenten hebben (vandaag nog) geen baat hebben bij een slimme meter omdat ze een klein verbruik hebben dat ze niet of nauwelijks kunnen sturen, of omdat ze geen zonnepanelen of elektrisch voertuig bezitten. Een bijkomende verhoging van de energiekosten voor deze doelgroepen is best te mijden.
78. **Creëer een gunstig investeringsklimaat voor zon, wind en aardwarmte** door alle kerncentrales te sluiten tegen 2025, duidelijke en ambitieuze doelstellingen m.b.t. hernieuwbare energie voorop te stellen en een tariefstructuur die stuurt op energiebesparing en rationeel netgebruik en die de uitbouw van hernieuwbare energie stimuleert.
79. **Creëer investeringszekerheid voor kleine PV-installaties.** Er moet snel duidelijkheid komen over het compensatiemechanisme voor het wegvallen van de terugdraaiende teller na het invoeren van de digitale meter. Hiervoor is waarschijnlijk nauwgezet overleg met het federaal beleidsniveau nodig omdat voor bepaalde factuurcomponenten Vlaanderen niet bevoegd is.
80. **Zet in op collectieve projecten voor zonnedelen.** Om het volle potentieel van onze daken te benutten, moeten we meer kunnen investeren in collectieve zonnepaneelinstallaties op grote daken van bijvoorbeeld sporthallen of magazijnen.
81. **Zorg voor een goede businesscase voor hernieuwbare energie bij KMO's.** Dit kan door het vereiste aandeel eigen gebruik in de onrendabele-top-berekening aan te passen en de provinciale belasting op grootschalige zonnepaneelinstallaties te schrappen. Verder kan een collectieve aanpak of het stimuleren van derdepartijfinanciering bekeken worden.
82. **Zorg voor een goed ruimtelijk kader windenergie** voor de inplanting van hernieuwbare energie (en wind in het bijzonder) en werk aan een verhoging van het draagvlak voor hernieuwbare energie. Zorg ook voor vroege inspraak

bij de inplanting van hernieuwbare energie-installaties en streef naar zoveel mogelijk volwaardige participatie van burgers bij de investering en uitbating van hernieuwbare energieprojecten. Leg een minimumaandeel aan volwaardige participatie op.

83. **Los de problematiek van beperkingen voor windmolens bij (kleine) luchthavens op.** Vooral in West-Vlaanderen zet dit een grote rem op de verdere uitbouw van windenergie in onze meest windrijke provincie.
84. **Ondersteun actief de ontwikkeling van een North Sea Grid.** Na de ontwikkeling van de tweede zone is het potentieel voor wind op zee in de eigen wateren eerder beperkt. Vlaanderen heeft er, als hub voor de offshore windindustrie, daarom alle belang bij om een trekkersrol op te nemen in de ontwikkeling van het North Sea Grid.

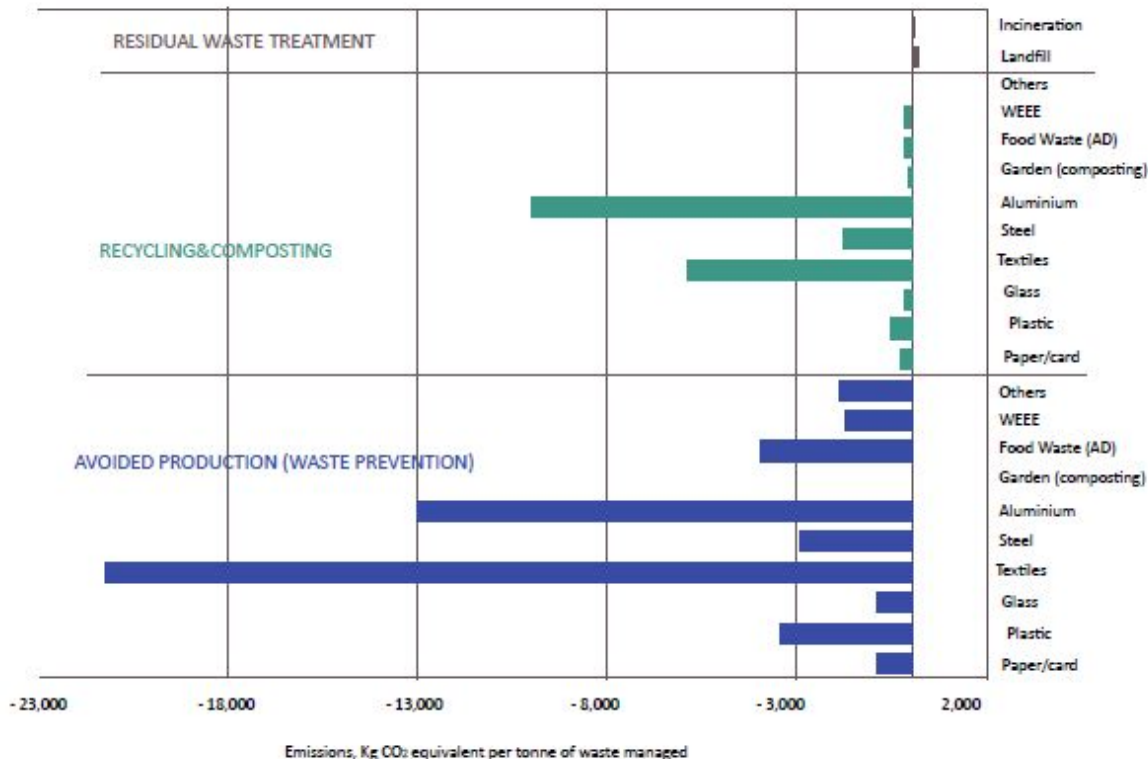

Circulaire economie

In een circulaire economie worden producten zodanig ontworpen dat ze makkelijk herstelbaar en recycleerbaar zijn. De levensduur van producten stijgt en er is haast geen afval meer. Doordat grondstoffen niet langer ontgonnen (bv. metalen, mineralen) of geproduceerd (bv. plastics) moeten worden, maar zo lang mogelijk circuleren in de economie, daalt de CO₂-uitstoot aanzienlijk. Volgens studiewerk van de OVAM is 60% van de broeikasgasuitstoot in Vlaanderen materiaalgerelateerd, en dat is zelfs een voorzichtige inschatting. Het belang van dematerialiseren kan dus niet onderschat worden met oog op het reduceren van onze emissies.

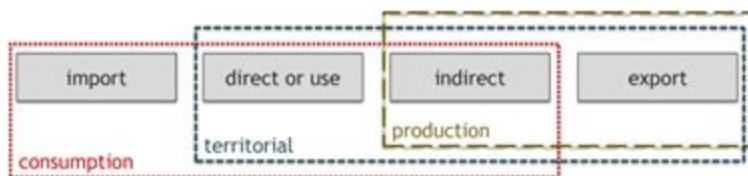
85. **Werk in samenspraak met de regio's een interfederale roadmap circulaire economie uit met concrete doelstellingen voor grondstoffengebruik.** Koppel deze roadmap aan een ambitieus industrieel economisch beleid rond circulaire economie. Zorg ervoor dat dit beleid de ruimtelijke, ecologische en socio-economische dimensies op een samenhangende wijze verenigt. Hou daarbij rekening met de beperkte ruimte, symbiose tussen industriële actoren en partners in productie- en consumptieketens, werkgelegenheid, het investeringsbeleid, en maak het één van de strategische speerpunten van het economisch buitenlands beleid op gebied van handel, investeringen, onderzoek en internationale partnerships.
86. **Deze roadmap moet duidelijk gericht zijn op preventie**, door maatregelen hoger in de keten prioriteit te geven. Zoals bij energie de vraag fors moet dalen, moet ook de vraag naar nieuwe materialen fors dalen om CO₂-reducties bij productieprocessen te reduceren. Onderstaande afbeelding (figuur 1) uit een studie van Eunomia naar de bijdrage van afvalbeheer aan een low carbon economy geeft aan dat preventie duidelijk betere resultaten oplevert dan recyclage.

Figure E- 2: Indicative Climate Change Impacts of Key Waste Management Activities (excl. CO₂ from biogenic sources)

Figuur 1: Bijdrage van afvalbeheer aan een low carbon economy (Eunomia, 2015)

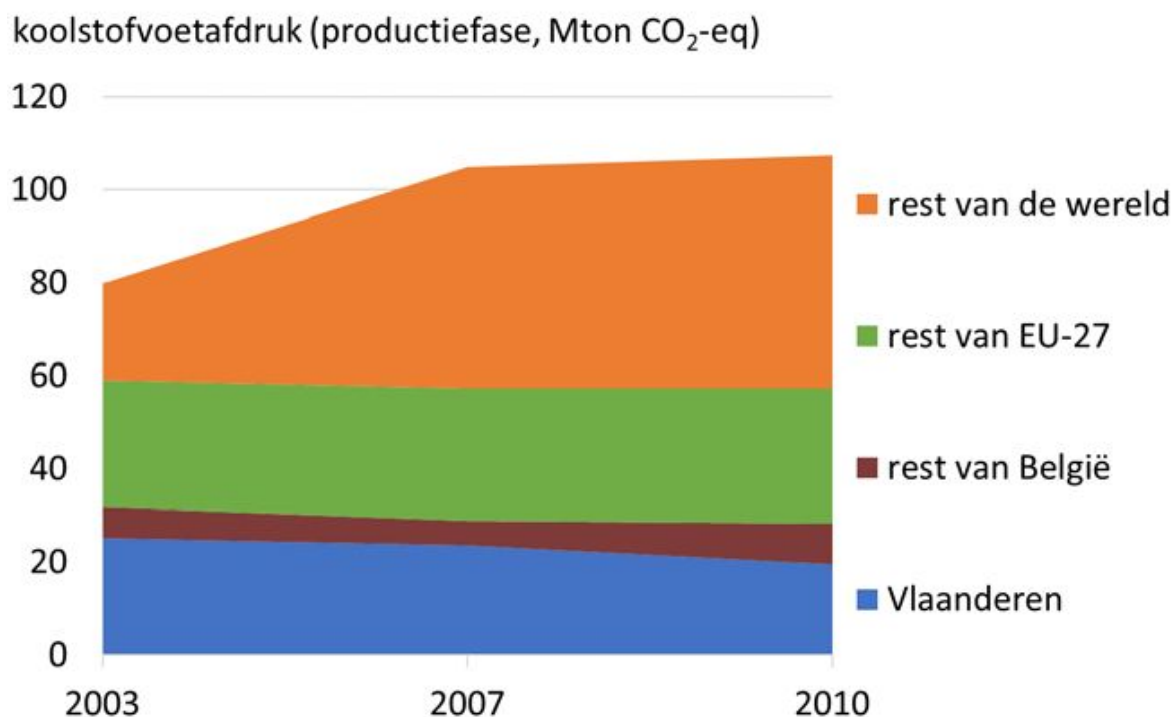
87. **Breng GHG-emissies in kaart op basis van consumptie, territorium (Vlaanderen, België) en productie (inclusief export)**, om een volledig beeld te krijgen van onze totale voetafdruk.

Figuur 2: Vul territoriale emissies aan met een overzicht van consumptie-emissies.

Twee derde van de broeikasgasuitstoot van de Vlaamse consumptie ontstaat immers in het buitenland. Bovendien neemt het aandeel van de koolstofvoetafdruk van de Vlaamse consumptie buiten Europa toe. In de periode 2003-2010 is dit aandeel nagenoeg verdubbeld. Dit terwijl het aandeel dat ontstaat binnen Vlaanderen tijdens diezelfde periode (licht) is afgenomen.

Indien men globaal gezien een maximale milieuwinst wil boeken, dan vergt dit actie doorheen de volledige productieketen. Daarom is een inzicht van de consumptie-emissies van strategisch belang.

Figuur 3: Koolstofvoetafdruk van de Vlaamse consumptie (VMM & VITO, 2017).⁵

88. **Stel een verplichte minimale levensduur van producten in** en neem maatregelen op vlak van productnormen, zodat producten onderhoudsvriendelijk, herstelbaar, demonteerbaar, modulair ontworpen en niet-toxisch voor mens en milieu zijn. Deze doelstellingen kunnen we via regelgeving bereiken, maar ook door een ondersteuning- en investeringsbeleid voor de ontwikkeling van bedrijfsmodellen richting product-dienstcombinaties.
89. **Ontwikkel een strategie en maatregelen voor een deeleconomie die effectief leiden tot een circulaire economie en vermindering van grondstoffengebruik.** Leg indicatoren vast die aangeven hoe de strategie in functie van een beter milieu- en grondstofgebruik moet aangepast worden in de tijd, en stimuleer de bedrijfsmodellen die tot lager grondstofgebruik leiden.
90. **Bouw naar het voorbeeld van Frankrijk een netwerk van reparateurs uit** om tewerkstelling te stimuleren in dit knelpuntberoep, en werk maatregelen uit op financieel en educatief vlak om deze mensen extra kansen te bieden. Biedt

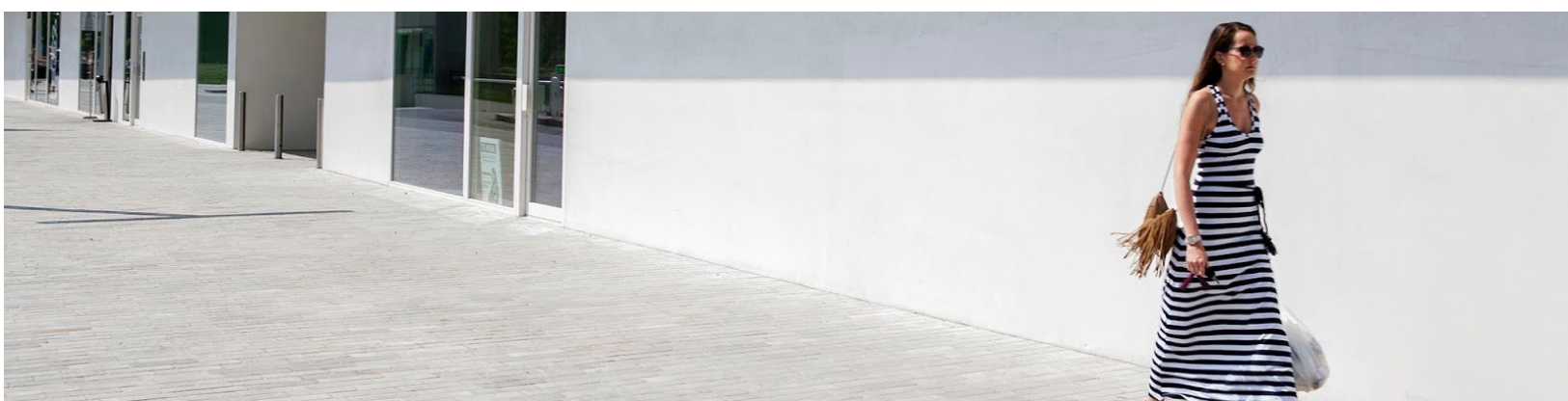
⁵ VMM & VITO (2017). Koolstofvoetafdruk van de Vlaamse consumptie, p. 152. Studie uitgevoerd in opdracht van Milieurapport Vlaanderen. Onderzoeksrapport MIRA/2017/03 en VITO/2017/SMAT/R/1160.

eveneens via een goede geografische spreiding (al dan niet leegstaande) gebouwen of ruimten aan voor reparatie-ateliers en zorg voor begeleiding en ontzorging via een team facilitatoren. Deze plaatsen kunnen ook dienen voor FabLabs, repaircafés, en andere complementaire initiatieven.

91. **Ontwikkel een productpaspoort**, minstens voor alle duurzame goederen die uit onderdelen bestaan. Dat paspoort bevat onder meer de lijst met onderdelen, de materialen waaruit deze bestaan en instructies voor herstellingen.
92. **Maak parallel werk van een tweede luik van het productpaspoort, namelijk het registreren van de milieu-impact van producten**, zoals life cycle assessments, gegevens over de transportkilometers, de oorsprong van de materialen, de carbon footprint, enz.
93. **Ontwikkel een label dat aangeeft of producten repareerbaar of 100% demonteerbaar zijn.**
94. **Ondersteun en versnel de ontwikkeling en toepassing van een gebouwenpaspoort in de bouwsector.** Dit paspoort maakt het via de transparante beschikbare informatie gemakkelijker en financieel rendabeler om circulair en aanpasbaar bouwen toe te passen. Aangezien de bouwsector instaat voor 40% van het energieverbruik en 36% van de uitstoot van broeikasgassen (Eurostat 2010, EEA 2010), is circulair bouwen een van de grootste hefboomen om onze emissies te reduceren.
95. **Stimuleer het tijdelijk gebruik van gebouwen, en werk met dat doel voor ogen een duidelijk kader uit om dit te faciliteren.** Concreet is er nood aan een specifiek vergunningstraject voor tijdelijk gebruik, een specifieke wooncode voor tijdelijke contracten, betere regels rond aanbesteding en geschikte contractvormen om dit alles mogelijk te maken.
96. **Voer een ambitieuze 'circulaire' taxshift door van arbeid naar grondstofgebruik**, met andere woorden richting een belasting op onttrokken waarde (value extracted tax), zodat de prijs van producten de milieu- en maatschappelijke impact van onze productie en consumptie beter weerspiegelt en onze bedrijven op het pad van de circulaire economie zet. Zorg dat die taxshift evolueert volgens een bonus-malus systeem, hanteer het principe van 'de vervuiler betaalt' en voer sociale correcties door voor kansengroepen.
97. **Bepaal 'circulaire voorrangsregels' in de criteria voor openbare aanbestedingen.** De mate van hergebruik en reparatie, herstelbaarheid en recycleerbaarheid vormen de belangrijkste criteria. Producten voor eenmalig gebruik komen niet langer in aanmerking.

98. **Werk een ondersteunings- en investeringsplan uit voor de ontwikkeling van bedrijfsmodellen richting product-dienstcombinaties.** Dat kan zoals het Brussels Hoofdstedelijk Gewest doet: onder meer via premies, kapitaal financieringen of leningen en een stimulerend fiscaal stelsel. Geplande veroudering heeft geen zin voor de fabrikant als het product een dienst wordt. Integendeel, hoe duurzamer het product, hoe rendabeler.
99. **Werk een coherent en strategisch investeringsbeleid voor de uitbouw van een circulaire economie uit,** gebruik makend van het industrieel economisch beleid en de roadmap circulaire economie (maar ook andere domeinen zoals mobiliteit en energie) als richtinggevend kader. Dit beleid brengt de financiële stromen in Vlaanderen en België in kaart, en zet scenario's uit om de circulaire economie strategisch uit te werken.
100. **Ontwikkel een nieuw heffingsinstrument dat het op de markt brengen van niet te recyclen materialen/producten of materialen/producten die recyclage bemoeilijken ontmoedigt.** Heffingen op het einde van de keten (eindverwerking) werken namelijk onvoldoende door naar het begin van de keten. Gekoppeld aan uitgebreide producentenverantwoordelijkheid wordt deze heffing gebruikt om niet-recycleerbaar materiaal te verwerken.

Optimaal benutte ruimte

Onze huizen liggen verspreid over Vlaanderen. Vaak ver verwijderd van de plaats waar we werken, winkelen of ontspannen. Hierdoor zijn de meeste Vlamingen voor verplaatsingen afhankelijk van hun auto. Bovendien verbruiken vrijstaande woningen meer energie dan rijhuizen. Verkeer en gebouwenverwarming zorgen samen voor 66% van de broeikasgassen van de bevolking. Via onderstaande maatregelen kunnen we de beschikbare ruimte beter benutten en de klimaatimpact beperken.

101. **Zet in op kernversterking** door bestaande gebouwen intensiever te gebruiken of op te delen en nieuwe woningen te bouwen in stads- en dorpskernen. Zo kunnen we te voet naar de winkel en met de fiets naar school. Nieuwe woningen en werkplaatsen nabij knooppunten van openbaar vervoer vormen een volwaardig alternatief voor de (bedrijfs)wagen.
102. **Sloop en verdicht.** Ongeveer een derde van onze huizen is ouder dan zestig jaar. En hoe ouder de woning, hoe slechter de energetische kwaliteit. Een recente nieuwbouwwoning scoort gemiddeld bijna drie keer beter op vlak van energie dan een woning van voor 1970. Bovendien zijn veel van die oude woningen ook heel groot, terwijl er bij de kleinere gezinnen en meer alleenstaanden net een grotere vraag is naar kleinere woningen. Daarom is het een interessante piste om oude, grote villa's te slopen en te vervangen door meerdere kleine, energiezuinige woningen.
103. **Verlaag autoparkeernormen en verhoog fietsparkeernormen.** De meeste gemeentebesturen leggen bij bouwprojecten parkeernormen. Die norm gaat al te vaak uit van meer dan één parkeerplaats per woning. Gemiddeld gaat het om anderhalve tot twee parkeerplaatsen per woning. Die hoge norm zorgt ervoor dat autoverkeer ingebouwd wordt in nieuwe wijken. Om tot autoluwe wijken te komen, is het belangrijk om de parkeernormen zo laag mogelijk te houden. Tegelijk moet ingezet worden op alternatieven, met een hoge fietsparkeernorm of een norm die ruimte voorziet voor een deelwagen.

104. **Stel lokale warmtezoneringsplannen op.** Want 90% van onze woningen wordt fossiel verwarmd. Met behulp van een warmtezoneringsplan kan men per zone aanduiden wat de beste keuze is voor de omschakeling van fossiele naar hernieuwbare energie. Dichter bij elkaar bouwen maakt collectieve energienetten op basis van geothermie of zonne-energie haalbaar én betaalbaar.